Kopen

Η θεωρία της αβεβαιότητας στο θέατρο

Στο θέατρο Τζένη Καρέζη παρουσιάζεται ένα εξαιρετικά ενδιαφέρον έργο του Μάικλ Φρέιν, με τίτλο «Κοπεγχάγη». Ο συγγραφέας, γνωστός τόσο από τα προηγούμενα έργα του όσο κι από τα μυθιστορήματά του, είχε σπουδάσει στο Καίμπριτζ φιλοσοφία. Η πληροφορία έχει σημασία γιατί, αν δεν είχε σπουδάσει φιλοσοφία, ο Φρέιν πιθανότατα δεν θα μπορούσε να χρησιμοποιήσει το δραματουργικό του δαιμόνιο για να στήσει ένα θεατρικό έργο με πρωταγωνιστές δύο κορυφαίες προσωπικότητες της θεωρητικής/ερευνητικής φυσικής του 20ου αιώνα, τον Δανό Νιλς Μπορ και τον Γερμανό Βέρνερ Χάιζενμπεργκ. Αυτό που κατάφερε είναι να παραδώσει στο κοινό ένα δραματικό κείμενο που θίγει μεγάλα ζητήματα, όπως η σχέση επιστήμης, ηθικής και πολιτικής, η αδυναμία να συγκρατηθεί ο πόθος της επιστημονικής ανακάλυψης ακόμη κι αν το αποτέλεσμα μπορεί να είναι μοιραίο για την πορεία της ανθρωπότητας, η αβεβαιότητα απόφανσης για τα πραγματικά κίνητρα των επιλογών των ανθρώπων, μ' άλλα λόγια η σχετικότητα της ιστορικής γνώσης. Στις σελίδες της «Κοπεγχάγης» το μικρό διαρκώς αναμετριέται με το μεγάλο, το ατομικό με το συλλογικό, η υπόθεση με τη βεβαιότητα, η φιλία με την έχθρα, μέσα από τη μεταθανάτια φανταστική συνάντηση δύο φυσικών των οποίων οι θεωρίες κατέδειξαν ότι η αβεβαιότητα αποτελεί βασικό στοιχείο της ίδιας της φύσης του κόσμου, των ανθρωπίνων όντων συμπεριλαμβανομένων.

Ο Φρέιν μάλλον δεν θα μπορούσε να φανταστεί ότι συνδυάζοντας θέατρο και Ιστορία θα προκαλούσε τέτοιο σάλο μεταξύ των ιστορικών των επιστημών. Γιατί η υπόθεση επικεντρώνεται στη συνάντηση Μπορ (1885-1962) και Χαϊζενμπεργκ (1901-1976) το 1941 στην κατεχόμενη από τους Γερμανούς Κοπεγχάγη, για την οποία πολλά έχουν ειπωθεί αλλά τίποτε δεν είναι σίγουρο. Το ότι το «Κοπεγχάγη» προκάλεσε καυτές συζητήσεις φαίνεται από το ότι η οικογένεια Μπορ αποφάσισε κατ' εξαίρεση να επιτρέψει την πρόσβαση σε 14 σχετικά με τη συνάντηση έγγραφα του Αρχείου Νιλς Μπορ, προτού περάσουν τα 50 χρόνια ασφαλείας από το θάνατο του μεγάλου επιστήμονα, προκειμένου να φωτιστεί το επίμαχο γεγονός.
Οι δύο άνδρες, πρώην συνεργάτες και πρωταγωνιστές της «Ερμηνείας της Κοπεγχάγης» για την κβαντομηχανική (που στηρίζεται στην αρχή της αβεβαιότητας του Χάιζενμπεργκ και στην αρχή της

συμπληρωματικότητας του Μπορ), με την οποία ανατράπηκε για πάντα ο κόσμος της κλασικής φυσικής, βρέθηκαν σε αντίπαλα στρατόπεδα λόγω του πολέμου. Γιατί επεδίωξε ο Χάιζενμπεργκ να συναντήσει τον Μπορ και τι ειπώθηκε ακριβώς δεν μπορούμε να γνωρίζουμε. Ο πρώτος ήταν από τους επικεφαλής του προγράμματος αξιοποίησης της πυρηνικής ενέργειας για στρατιωτικούς σκοπούς. Να υποθέσουμε ότι συνάντησε τον Μπορ για να ψαρέψει πληροφορίες για τη φάση στην οποία βρίσκονταν τα αντίστοιχα προγράμματα Αμερικανών και Άγγλων; Ή θέλησε να μεταφέρει στον Μπορ την πρόθεσή του να εμποδίσει όσο περνούσε από το χέρι του την κατασκευή ατομικής βόμβας από τους Ναζί; Το κείμενο των Κ. Γαβρόγλου και Δ. Διαλέτη, καθηγητών της Ιστορίας των Επιστημών στο Πανεπιστήμιο της Αθηνών, εκτός από ενδιαφέρον είναι και πολύ κατατοπιστικό.

Το έργο του Φρέιν στην ουσία φωτίζει πρόσωπα και συνθήκες που συνδέθηκαν με την «αξιοποίηση» της πυρηνικής ενέργειας για τη δημιουργία του καταστρεπτικότερου όπλου όλων των εποχών. Ο πόλεμος που βρίσκονταν σε εξέλιξη έδωσε στην σχετική έρευνα κατασκοπικό ενδιαφέρον, καθώς όποιο από τα δύο στρατόπεδα κατασκεύαζε πρώτο τη βόμβα, θα επικρατούσε αυτομάτως ως απόλυτος νικητής. Ευτυχώς η βόμβα δεν κατασκευάστηκε πριν την λήξη του πολέμου -αν αυτό συνέβαινε μπορεί σήμερα ο κόσμος να ήταν εντελώς διαφορετικός.

Ο τρόπος που χειρίζεται το θέμα του ο συγγραφέας είναι απολύτως συμβατός με το θέμα. Κάθε μία από τις τρεις πράξεις συμπληρώνει με νέα στοιχεία (επιστημονικά, ιστορικά, προσωπικά) τη μυστήρια συνάντηση, έτσι ώστε να αναδεικνύεται το περίπλοκο της σχέσης, της συγκεκριμένης συνθήκης και της εποχής σ' ένα περιβάλλον όπου κυριαρχούν τα επιτεύγματα της κβαντικής θεωρίας αλλά επισκιασμένα από τους υπολογισμούς για τη διάσπαση του ουρανίου –η ειρωνεία είναι θαυμάσια αφού οι άνθρωποι που έδειξαν τα όρια της ανθρώπινης γνώσης είναι οι ίδιοι που την προχώρησαν στο επόμενο σημαντικό της κεφάλαιο. Με δύο κεντρικά πρόσωπα κι ένα τρίτο, τη γυναίκα του Μπορ, που λειτουργεί σαν τους ρεζονέρ των αστικών δραμάτων, με τη χρήση αλλεπάλληλων φλας-μπακ και επαναλήψεων φωτισμένων από διαφορετικές γωνίες, με τη συχνή διακοπή της ροής των διαλόγων από το τρίτο πρόσωπο, το «Κοπεγχάγη» θα μπορούσε να θεωρηθεί πρότυπο μοντέρνας θεατρικής γραφής . Η παράσταση στο θέατρο Καρέζη υστέρησε σκηνοθετικά ακριβώς γιατί άφησε ανεκμετάλλευτα τα στοιχεία που διαφοροποιούν το έργο του Φρέιν από ένα συνηθισμένο έργο σαλονιού. Ο Τάκης Βουτέρης, στην πρώτη έξοδό του από το Θέατρο Εξαρχείων -την οποία βεβαίως χαιρετίζουμε ως αφετηρία μίας καινούργιας πλουσιότερης περιόδου του θεάτρου του στη οδό Θεμιστοκλέους- καθήλωσε την ιστορία στους τοίχους του καθιστικού

των Μπορ, όταν το θέμα, η διαχείρισή του και οι προσωπικότητες που γίνονται εδώ ρόλοι απαιτούν μια πιο αφηρημένη, ελλειπτική, αντιμετώπιση του χώρου (σκηνικό, κοστούμια Γιώργου Βαφιά). Τον Μπορ ανέλαβε ο Κώστας Καζάκος και τον Χάιζενμπεργκ ο Τάκης Βουτέρης. Και οι δύο είναι ηθοποιοί με συγκεκριμένο υποκριτικό στίγμα, που επαναλαμβάνουν από ρόλο σε ρόλο. Δεν θέλουν ή δεν μπορούν, άραγε; Αντιθέτως η Αφροδίτη Γρηγοριάδου, ως Μαργκρέτε Μπορ, κέρδισε εξαρχής της εντυπώσεις με το φυσικό της παίξιμο. Η μουσική του Πλάτωνα Ανδριτσάκη (που έπαιξε ζωντανά με το τσέλο της η Γεωργία Σαγρή), στην αρχήτ ης παράστασης θύμιζε τα σάουντρακ των αμερικανικών ταινιών –η παρουσία της ήταν πολύ έντονη και επικάλυπτε τους διαλόγους. Ευτυχώς στη συνέχεια η ισορροπία αποκαταστάθηκε και η μουσική περιορίστηκε να συμπληρώνει και να τονίζει διακριτικά τη σκηνική πράξη. Η μετάφραση του έργου του Φρέιν –που περιμένουμε να ξαναδούμε σύντομα σε νέα σκηνική της ερμηνεία- είναι της Χριστίνας Μπάμπου Παγκουρέλη.